

SALIH TRAKO (Sarajevo)

IBRAHIM MUNIB AKHISARI I NJEGOV »PRAVNI ZBORNIK«

Posljednjih decenija 16. stoljeća, kada je osnovan kadiluk Akhisar sa sjedištem u Pruscu (Akhisar), to je mjesto postalo pogranična odbrambena tačka, upravni, kulturni i prosvjetni centar ovog dijela Bosne. Kroz puna sljedeća dva stoljeća u Pruscu se odvijala živa kulturna, prosvjetna i naučna aktivnost. Temelje toj djelatnosti udario je poznati prusački kadija Hasan Kafi Akhisari (umro 1615. godine), koji je pored svojih intelektualnih i naučnih sposobnosti uložio i znatna materijalna sredstva u podizanje objekata koji će omogućiti da ta aktivnost postane tradicija i odgoji čitav niz učenih ljudi u ovom kraju.¹ Jedan od njih je i Ibrahim Munib Akhisari, autor u naslovu spomenutog Zbornika, o kome će ovdje biti riječi.

I. BIOGRAFIJA IBRAHIMA MUNIBA

O ovoj ličnosti do sada se znalo samo ono što je o njemu rekao Gustav Flügel, a prema njemu i Hazim Šabanović, »da je rodom iz Prusca (Akhisar) i da je napisao zbirku pravnih mišljenja koja je poznata pod imenom Fatawa-i Aqhisari (Prušćakove decizije)«. Flügel za njega kaže da je bio muftija u Pešti (Mufti in Ofen) samo nije kazao odakle je uzeo taj podatak.²

U zbirci manuskripata Orijentalnog instituta u Sarajevu pronađen je autograf Prušćakova *Pravnog zbornika*, pa smo sada u prilici da saznamo mnogo više i o ovom djelu i o autoru Ibrahim Munibu, koji je do sada bio poznat samo po imenu.

Na osnovu onoga što je sam Ibrahim Munib o sebi iznio u uvodnom tekstu (list 5b i 37b) i u završnoj bilješci (kolofonu, list

¹ Vid.: H. Šabanović, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo 1959, s. 152—153.

² Vid.: G. Flügel, *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der kaiserlich-königlichen*

Hofbibliothek zu Wien, dritter Band, Wien 1867, s. 247; Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, »Svjetlost«, Sarajevo 1973, s. 663.

353b), kao i na osnovu drugih podataka koji se susreću u ovom manuskriptu, u prilici smo da utvrdimo o ovoj ličnosti slijedeće biografske podatke:

Ibrahim Munib je rođen u Oborcima, nekadašnjoj bosanskoj kasabi na putu između Travnika i Donjeg Vakufa, gdje se i danas nalazi selo Oborci. Ne znamo kada je rođen, vjerovatno u prvom deceniju XVIII stoljeća, jer je ovaj svoj zbornik počeo pisati 1755. godine, a to je sigurno bilo u njegovim zrelijim godinama. Nosio je priimenak Tadžuddin (Kruna vjere), a nadimak Ebu Hāmid (otac Hamida). Svoje pretke navodi u pet koljena. Ocu mu je bilo ime Alija, djed mu je bio Mustafa sohta (učenic), pradjed mu se zvao Derviš Osman. Šukundjed mu je bio Hasan halifa, hatib i imam Sulejmanije džamije u Oborcima i školski drug Hasana Kafija Akhisarija, poznatog učenog kadije i pisca više značajnih djela (rođen u Pruscu krajem 1544. g.; umro 1615, a ne 1616, kako se do sada uglavnom njegova smrt bilježila).³ Njegov prašukundjed Hodža Arslan došao je sa osmanskom vojskom koju je uputio sultan Sulejman Kanuni (Zakonodavac — vladao 1520—1566) da zauzme Jajce i okolinu po drugi put, a to je, kako je već poznato, bilo 1527. godine.

Kao što se vidi, Ibrahim Munib potječe iz porodice koja je po tradiciji pripadala intelektualnom staležu (ulema). Ne znamo gdje se školovao. Vjerovatno je početnu naobrazbu stekao u rodnim Oborcima, a višu je mogao steći u Pruscu (Akhisar), Sarajevu ili čak Istanbulu. Po zanimanju je bio imam, hatib, kasnije kadija, muderis i muftija, ali nije sasvim jasan put njegova kretanja i napredovanja u službi. Godine 1157/1744. nalazimo ga na dužnosti imama i hatiba u Sulejmaniji džamiji u kasabi Obordžan (Oborci) u kadiluku Akhisar. Kada je došao na taj položaj, za sada ne znamo.^{3a} Da bi dobio kadijski položaj, morao je provesti jednogodišnji ili još duži staž *mulazima* — pripravnika u sudnici rumelijskog kaziskera. Trebao je također da provede određeno vrijeme kao kadijski pomoćnik (*muid*). Međutim, to razdoblje u njegovom životu za sada je nepoznato. Možemo ga pratiti tek od 1. šabana 1168/13. V 1755. godine. Naime, tog dana on je postao naib (zamjenik, vršilac dužnosti) kadije Velijuddina, u čije ime je vršio kadijsku službu u Akhisaru. Tog datuma je počeo da sastavlja i ovu svoju »Medžmuu« (Zbornik).⁴ Punih šest godina nakon toga, 24. safera 1175/24. IX 1761. dobio je ovlaštenje (izunnamu) da može vršiti dužnost muftije

³ H. Šabanović, *Književnost Muslimana*, s. 176.

^{3a} U jednom dokumentu koji je autor uvrstio u ovaj Zbornik da služi kao »sakk« uzorak (list 367a), kaže se da je Ibrahim halifa, imam i hatib Sulejmanije džamije u kasabi Obordžan (Oborci) u kadiluku

Akhisar dao izjavu pred sudom da je primio platu za 1157/1744. g. iz blagajne bosanske »džizje« od džabije (sakupljača) i haznadara Muhammed-age, a po naređenju vezira Mehmed-paše.

⁴ Vidi list 5b i 37b u ovom manuskriptu

Livna, poslije smrti dotadašnjeg livanjskog muftije Abdullaha.⁵ Oko godinu i po dana kasnije, 7. šabana 1176 (15. II 1763) izdao je prvu fetvu i u svojstvu muftije Akhisara, što znači da je neposredno prije toga dobio naimenovanje.⁶

Kada je Ibrahim Munib postavljen na dužnost *dersi-i am*, tj. u zvanje muderisa ovlaštenog da drži javna predavanja u Sulejmaniji džamiji u Oborcima, nije za sada poznato. Sigurno je da je on tu službu vršio prije 1762. godine, a i kasnije, znači uporedo sa svojom kadijskom i kasnije muftijskom službom. To doznajemo iz molbe (*arz*) kojom traži da se njegova služba *ders-i am* u Sulejmaniji džamiji u Oborcima tretira kao *ibtida-i haridž*, tj. da se toj službi prizna rang muderisa (predavača) medrese *haridž* (niže medrese), kao slične službe drugih muderisa u Sarajevu, Mostaru i Banjoj Luci.⁷ Pismene preporuke za traženo unapređenje dali su: Huseyn Hanifi, zamjenik kadije (*al-qadi hilafeten*) u Akhisaru, 1. zulkadeta 1175/24. V 1762. Drugu je dao travnički (bosnabrodski) kadija Mustafa Hafiz-zade 11. zulkadeta 1176/24. V 1763. godine, dakle godinu dana kasnije. U preporuci se moli da se navedena služba »*dersi'am*« tretira kao slični položaji u Sarajevu, Travniku, Banjoj Luci i Mostaru, te još određeniije, kao položaj *dersi'am* Salih efendije u Elči Ibrahim-pašinoj medresi u Travniku. Treća preporuka za navedeno unapređenje datirana je 1. zulkadeta 1176/13. VI 1763. g., ali nije ovdje u prepisu potpisano ime lica koje ju je uputilo, odnosno, izgleda da je to ime prilikom obrezivanja ovog manuskripta isječeno.⁸

Do kog datuma je Ibrahim Munib ostao na položaju muftije Akhisara i Livna (Ihlevne) za sada se ne zna. Zna se sigurno da je na tom položaju bio koncem 1178/1765. godine. To doznajemo iz kolofona gdje se kaže da je sastavljanje i pisanje ovog Zbornika fetvi završio kao muderis i muftija Livna i Akhisara u trećoj dekadi mjeseca zulkadeta 1178/12—22. V 1765. g. dok je boravio u medresi Top-atan Mustafa beg (u Livnu).⁹

Ne znamo kako je proživio posljednje godine života ni kada je preminuo. Iz dva dokumenta u »šikajet defterima« doznajemo da je Ibrahim Munib bio na dužnosti imama i hatiba Sulejmanije u Oborcima i 1193/1779. i 1194/1780. On se 1193/1779. obratio kadiji Akhisara (zajedno sa muallimom i mujezinom Sulejmanije u Oborcima) žaleći se da stanovnici kasabe zahtijevaju da i oni plaćaju »tekalife«. Oni, međutim, nemaju imovine podložne oporezivanju, pa traže da se po zakonu postupa. Godine 1194/1780. Ibrahim Munib se žali bosanskom valiji i kadiji Akhisara na zakupnike mukate

⁵ Vid. tekst pisma na listu 64a u manuskriptu.

⁶ Bilješka u manuskriptu na listu 29b.

⁷ Tekst arza nalazi se na listu 64b u manuskriptu.

⁸ Ove tri preporuke Ibrahim Munib je prepisao na listu 65a.

⁹ Vidjeti bilješku o završetku pisanja djela na listu 353b.

carskog hasa da bespravno naplaćuju »tekalife«. Korisnici zemlje uvakufljene u korist Sulejmanije džamije zaduženi su samo da plate šest akči na ime ušura, a ostali prihodi se troše za održavanje i plate službenika džamije. Deftereminu se naređuje da na osnovu deftera izda »arz« po kome se mora postupati.^{9a}

Ovo je sve što u ovom času znamo o životu Ibrahima Muniba Akhisarija, autora ovog Zbornika, čiji nam se autograf, na sreću, sačuvao.

II. »PRAVNI ZBORNIK« IBRAHIMA MUNIBA

Autor je u uvodnom tekstu svoje djelo nazvao *Magmu'a fiqhyya*, tj. *Pravni zbornik*. Mi ćemo djelo ovdje navoditi u prevedenom obliku, i to skraćeno — *Zbornik*.

Opis rukopisa. — Manuskript *Zbornika* zaveden je u zbirci manuskripata Orijentalnog instituta pod br. 935. Uvezan je u kožni, originalni, prilično dotrajao povež kome je otkinut i zagubljen preklopac (miqlab). Broji ukupno 377 ispunjenih listova, veličine 23×12 cm. Na početku se nalaze dva, a na kraju šest neispisanih listova. Papir je bijel, gladak, tanak, kvalitetan. Pismo »neshtalik« ili »nesh«, neujednačene veličine, pisano crnim mastilom. Rukopis lijep, dopadljivo ispisan vještom rukom autora.^{9b}

Ovaj manuskript je autograf Ibrahima Muniba, sa izuzetkom samo mjestimičnih dopuna. To su književni i kulturnohistorijski tekstovi koji su dopisani kasnije, vjerovatno rukom nekog vlasnika ovog manuskripta.^{9c}

Sadržaj Zbornika. — Okosnicu ovog djela čini Pravni zbornik »*Maǧmū'a fiqhyya*«, tačnije, zbornik pravnih mišljenja i rješenja o konkretnim pitanjima iz pravne prakse. Iz kratkog sadržaja ispi-

^{9a} Podaci su uzeti iz fotokopija »šikayet« deftera koji se čuvaju u Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Na njih mi je ukazao i kolegijalno mi ih ustupio ing. arh. Alija Bejtić, naučni savjetnik Orijentalnog instituta u Sarajevu, što sa zahvalnošću i zadovoljstvom konstatujem.

^{9b} Manuskript je dospio u zbircu Orijentalnog instituta iz Zemaljskog muzeja u Sarajevu 1950. g., kada je Orijentalni institut osnovan kao samostalna naučna ustanova. Iz zabilješke unesene olovkom na kraju manuskripta, koja je potpisana inicijalima H. M., doznaje se da je

Omer ef. Šestić, trgovac iz Zenice, poklonio ovaj manuskript njemu (H. M.), 19. septembra 1932. g. Doznali smo da se pod H. M. krije ime učenog muftije Hamida Muftića, koji je živio u Banjoj Luci i Zenici (gdje je i umro), ličnog prijatelja Omera Šestića. Za ovaj podatak zahvaljujemo sinu darovatelja Muhamedu Šestiću iz Zenice. Pretpostavljamo da je ovaj manuskript od novog vlasnika Hamida Muftića kupoprodajom dospio u Zemaljski muzej u Sarajevu.

^{9c} Orijentalni institut je došao u posjed još jednog vrijednog rukopisnog kodeksa koji je pripadao ličnoj

sanog na početku manuskripta (list 1b—4a) u vidu naslova glava (koje je autor nazvao »kitab« — knjiga), poglavlja (bab) i odsjeka (fasl), vidi se da je pravna materija izložena u 178 tema i da obuhvata sve oblasti života i pravne prakse toga doba i ovoga područja. Dio rukopisa na kome je izložena pravna materija ima originalnu folijaciju od 1—127. Međutim, na tom prostoru nije mogla stati sva građa, pa je autor naknadno dodavao listove na kojima je ispisivao ne samo pravne tekstove (fetve i citate iz izvora) nego i razne druge tekstove književne i kulturnohistorijske sadržine. Stoga s razlogom smatramo da je ovaj njegov autograf »medžmua«, tj. zbornik u pravom značenju riječi. Da bi se mogla pratiti i prikazati ova materija, morali smo provesti novu folijaciju koju smo označili diskretno olovkom od lista 1—378.

Pravna materija Zbornika. — U ovom radu ćemo govoriti samo o pravnoj materiji. Književne i druge tekstove iz ovoga manuskripta namjeravamo posebno obraditi, a ovdje ćemo ih na kraju samo registrovati.

Odmah u početku, prije nego je počeo unositi decizije (fetve), autor je u djelo uvrstio dva priručnika iz šerijatsko-pravnog postupka, i to:

1. *Mağma' tarğih al-bayyināt* (list 16b—24a) — Zbornik *pret-postavljenih dokaza* u kome se izlaže postupak suca u slučaju kada parničke stranke donesu jednako jake dokaze. Ovo djelo je napisao na arapskom jeziku Hasan Duvnjak (Hasan b. Našuh al-Dumnawī al-Bosnawī), koji je svoje ime i naziv djela iznio i u uvodu djela (l. 166), a završio ga je u prvoj dekadi rebiulevela 1092/21—31. III 1681.¹⁰ Na kraju je istaknuto da djelo sadrži 274 problema.

biblioteci Ibrahima Muniba Akhisari, što se vidi iz jedne njegove vlastoručne bilješke u djelu koja je i potpisana njegovim karakterističnim potpisom. Kodeks sadrži dva pravna rukopisna djela, i to: *Multaqā al-abḥur* — poznato pravno djelo koje je na arapskom jeziku napisao Ibrahim b. Muhammed b. Ibrahim al-Ḥalabī al-Ḥanafī (umro 956/1549). Ovo djelo je prepisao dopadljivim »nesh« pismom Šahbaz b. Kurd Brčkavi (Brčak) u kadiluku Memlehatayn (Gornja i Donja Tuzla) 1076/1665—6. Kratki sadržaj na dodatnim listovima na početku djela kao i neke marginalije u djelu napisao je vlastoručno Ibrahim Munib (čiji nam je rukopis sada dobro poznat), sigurno kada je došao u posjed ovoga manuskripta i kada se djelom koristio. Drugo djelo u ovom kodeksu je također pravno djelo. To je

Tanwīr al-abṣār wa ḡami' al-bihār od Šayh Šamsuddin Muhammad b. Šayh al-Islam Šihabuddin Ahmad b. Timurtaš al-Ḥanafī (umro 1004/1596). Ovo drugo djelo je prepisano 1730, rukom nekog prepisivača čije je ime neko u bilješci nasilno izbrisao. I za ovo drugo djelo Ibrahim Munib je napisao kazalo i popratio bilješkom iz koje doznajemo da je ovaj kodeks bio u njegovoj ličnoj biblioteci. Ispod bilješke je krasni, sada već nama dobro poznati, potpis Ibrahim Munibov. Ovaj kodeks je u Orijentalnom institutu zaveden pod br. 5048. (Za oba djela u kodeksu vidjeti više: W. Ahlwardt, *Die Handschriften-Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin, Verzeichniss der arabischen Handschriften*, IV Band, s. 148 i 152).

¹⁰ Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana*, str. 210.

2. *Tarğih al-bayyināt* (list 24b—26a) — kratko djelo na arapskom jeziku o istoj problematici od izvjesnog Mustafa ef., brata Bursawī efendije (kako je to u naslovu istaknuto).

Što se tiče pravne materije (fetve) izložene od lista 28b nadalje, zadovoljićemo se da navedemo samo naslove glava (kitab — knjiga), poglavlja (bab) i odsjeka (fasl) u originalu i prijevodu, kako bi se mogao dobiti uvid u sadržinu. Nadamo se da će se navođenjem ovog kratkog sadržaja moći sagledati problemi koji su se javljali u životu naroda ovog tla i postavljali pred muftiju radi donošenja autoritativnog mišljenja koje se moralo poštovati i po kome su onda kadije donosile presude. Ali, prije toga želimo istaknuti i to da se iz djela vidi da je Ibrahim Munib sastavljao ovaj *Pravni zbornik* onim redosljedom kako su mu problemi postavljani, bez stroge podjele pravne materije, pa se pitanja i rješenja jedne tematike javljaju ponekad na dva ili tri mjesta u djelu, što će se vidjeti i u sadržaju. Neke glave (kitab) sadrže samo po nekoliko fetvi, onoliko koliko ih je on imao da riješi u svojoj praksi. S druge strane, u nekim pravnim oblastima nametalo mu se mnogo više problema za rješavanje, pa je tokom vremena njihov broj narastao do te mjere da je trebalo dodavati nove listove na kojima su ova pitanja i rješenja ispisivana. Zbog toga, a i zbog unošenja drugih tekstova, ovaj zbornik je postao trostruko veći nego što je autor u prvi mah predvidio i prvobitnom folijacijom označio.

Sadržaju (ispisanom na listovima 1b—4a) prethodi kratki uvod koji također navodimo, a na to se nastavlja sadržaj po naslovima, kako slijedi:

»Sadržaj Pravnog zbornika koji je sastavio siromah Tadžuddin Ebu Hamid Ibrahim Munib, muftija i muderis u Akhisaru bosanskom sa Hlivnom, sin Alije, sina Mustafe, sina Osmana, sina Hasan-efendije hatiba, rodom iz Oboraca (Oborčanin po rođenju), Pruščak po stalnom boravljenju — neka budu i njemu i njima grijesi oprošteni — i neka i oni i on budu pošteđeni božje kazne. U njemu se nalaze pitanja i zabilješke kakve oko nije vidjelo, niti uho čulo. Ali, ono što sam zapisao prije nego sam postao muftija, treba ispraviti. Ono što sam zabilježio nakon što sam dobio ovlaštenje da izdajem fetve, to je isprav-

فهرس مجموعة فقهية التسي
حررها الفقير تاج الدين
ابو حامد ابراهيم منيب
الفتي والمدرس باقحصار
بوسنه مع هلونه بن على بن
مصطفى بن عثمان بن حسن
افندي الخطيب الاهورجاني
الاتحصاري مولدا ووطنا عني
عنه و عنهم و غفر لهم وله
فيها مسائل و قيودات ما لا
رأت عين ولا سمعت اذن
و لكن ما حررته قبل ان اكون
مفتيا من الصور والمسائل

no, pouzdano, po tome se može donijeti pravno mišljenje i tome daj prednost.«

Rasprava iz apologetike o ljudskim djelima, tj. rasprava o djelomičnoj slobodnoj volji, od Sururija

Rasprava nazvana »Ples i mana onoga koji ga smatra dozvoljenim« od Ibrahima Halebija Knjiga (kitab) o pokuđenim i pohvalnim djelima

Knjiga o davanju prednosti jednom od dokaza kada stranke u parnici donesu jednako jake dokaze od Hasana sina Nesuha Bosnevi

Knjiga (glava) o postu (sawm), 1

Knjiga o hodočašću (hadždž), 1

Poglavlje o ispašištu (livadi, travnjaku) i o praznini u ugovoru, 2

Tema: Oštroomno rješenje Ibn Kemala i pitanja koja su vezana za zakupninu, 3

Knjiga o krvarinama i pitanjima vezanim za njih, 3, među njima i pitanje koje se odnosi na vrhovnog Zakonodavca

Poglavlje o nevažećoj kupoprodaji, opremi mrtvacu, 4

i o naređivanju vršenja dobra, 5

Poglavlje o nekim pravnim problemima i o povjerenicima (eminima), 6

Poglavlje o davanju prednosti jednom od više dokaza, 8—9

لزم تصحيحها وما حررتيه
بعد ان اكون مأذونا بالافتاء
فهو صحيح معتد عليه
مفتى به فميزه .

رسالة في افعال العباد من
علم الكلام بمعنى رسالة ارادة
جزئيه لسروري

رسالة مساة بالرقص والوقص
لمستحل الرقص لابراهيم الحلبي
كتاب الكراهية والاستحسان

كتاب في ترجيح البيئات
لحسن بن نصح البسنوي

كتاب الصوم ١

كتاب الحج ١

باب ما يتعلق بالمرعى

و بالفراغ بالقول ٢

مطلب لطيفة ابن كمال

والمسائل المتعلقة بالاجارة ٣

كتاب الديات وما يتعلق بها

وفيهما شقة متعلقة بشارع اعظم ٣

باب ما يتعلق بالبيع الفاسد

و الكفــــــــــــن ٤

والامر بالمعروف ٥

باب بعض المسائل والامناء ٦

باب ترجيح البيئات ٨ - ٩

باب ما يتعلق بالفراغ بلا اذن

Poglavlje o napuštanju posjeda bez dozvole, o zamjeni, prevari, pristojbi od nasljedstva zemlje, 10

Poglavlje o kleveti i uzroku klevete, 12

Poglavlje o neobrađenom zemljištu, o grupi nasljednika, o suvlasniku, o naknadi visine iznosa nasljedstva, o neobrađenoj, napuštenoj zemlji, o pristojbi na ljetnje ispaše, 12

Poglavlje o nekim pitanjima u arapskom jeziku i općim pravilima u arapskom, 13

te nekim pravnim i zakonskim problemima, 14

Poglavlje o različitim pravnim pitanjima, 19

Među njima i pitanje definicije »običajnog prava — urfa«, 20 i pitanje preuzimanja prodatog predmeta, 19

o krvarini za dijete, 20

o pitanjima u vezi sa uzurpacijom, 21

Poglavlje o prodaji prava na korištenje zemljišta,

o zastupnicima prilikom sklapanja braka,

leksičko značenje riječi »kada«,

vršenje kadijske, sudske vlasti od strane vezira u nekim krajevima, 22

Poglavlje o različitim pravnim pitanjima, između ostaloga definicija šta su pobunjenici, odmetnici, 25

Knjiga o islamskoj molitvi, 26

Knjiga o obavljanju hodočašća za drugog, 26

Knjiga o klanju životinja, 27

Knjiga o lovu, 27

Knjiga o vjerskom porezu, 28

Knjiga o postu, 29

والمبادلة والغبن والرسم

من الورثة للأرض ١٠

باب ما يتعلق بالسعاية

والمسبب ١٢

باب ما يتعلق بالعرصة والخليط

والشريك والتعويض بقدر سهام

الورثة وبارض الخالي والرسم

اليابلاقي ١٢

باب ما يتعلق ببعض المسائل

العربية والقواعد الكلية ١٣

والمسائل الفقهية والقانونية ١٤

باب المسائل الفقهية المختلفة ١٩

وفيهما شقة في تعريف العرف ٢٠

و قبض المبيع ١٩

و قصاص الصبي وعدمه ٢٠

والمسائل المتعلقة بالغصب ٢١

باب بيع الاستغلال

والأولياء في النكاح

والمقضاء في اللغة

وتولى الوزراء قاضيا

في أطراف الحكم ٢٢

باب المسائل المختلفة وفيها

مسائل معرفة أهل البغي ٢٥

كتاب الصلوة ٢٦

كتاب الحج عن الغير ٢٦

كتاب الذبائح ٢٧

كتاب الصيد ٢٧

كتاب الزكوة ٢٨

كتاب الصوم ٢٩

Poglavlje koje je vezano za pitanja naređivanja, uzimanja, rada, upravljanja i raspolaganja imovinom drugoga, o jamčenju, o darovatelju i drugim pitanjima, 30

Knjiga o krađi i nekim priznanjima, 31

Poglavlje o drumskim razbojnicima i pljačkašima, 32

Poglavlje o izdržavanju, hranjenju i brizi o djeci, o oporuci, 33

Poglavlje o dojenju i izdržavanju djece, 34

Knjiga o ratnim pohodima, 35

Poglavlje o plaćama službenika i glavarini (džizja), 37

Poglavlje o porezu zv. »ušur«, 37

Knjiga o vršenju sudske službe, 38

Poglavlje o izvršiocu oporuke (wasiyy) i pitanjima u vezi s njim, 40

Knjiga o sklapanju braka, 41

Knjiga o razvodu braka, 41

Odsjek o slobodnim izborima koji se utvrđuju prilikom sklapanja šerijatskih brakova, 42

Poglavlje o dojenju djeteta, opskrbi žene i posmrtnoj opremi žene, 42

Poglavlje o vjenčanom daru, o vjenčanom daru koji se daje odmah prilikom vjenčanja i o spremanju nevjeste (džihaz, čejiz), 43

Knjiga o kaznama, prijekorima i o djelima koja izvode iz vjere, 44

Poglavlje o ubistvu, 44

Knjiga o zavještanju imovine (vakufu), 45

Knjiga o kupoprodaji, 46

Poglavlje o kupoprodaji među suvlasnicima, 46

باب المسائل المتعلقة بالامر
والاخذ والسعى والتصرف في
ملك الغير والضان والمتبرع
وغیره ۳۰

كتاب السرقة وبعض الاقرار ۳۱

باب قطاع الطريق ۳۲

باب النفقة والحضانة والوصاية ۳۳

باب الحضانة ۳۴

كتاب الجهاد والسير ۳۵

باب الوظائف والجزية ۳۷

باب العشر ۳۷

كتاب القضاء ۳۸

باب الوصى وما يتعلق به ۴۰

كتاب النكاح ۴۱

كتاب الطلاق ۴۱

فصل في الخيارات الثابتة

في العقود الشرعية ۴۲

باب الحضانة ونفقة الزوجة

وكفن الزوجة ۴۲

باب المهر والمهر المعجل

والجهاز ۴۳

كتاب الحدود والتعزير والكفر ۴۴

باب ما يتعلق بالقتل ۴۴

كتاب الوقف ۴۵

كتاب البيع ۴۶

باب البيع الشريك من الشريك ۴۶

Izjava roba da je on nečiji rob, pa ga onda neka drugi ot- kupi, 46

Poglavlje o kauciji (kapari), 47

Odsjek o preuzimanju prodanog predmeta i njegovom upro- paštavanju, 49

Poglavlje o kupoprodaji u smrtnoj bolesti i njenoj prav- noj valjanosti, 50

Poglavlje o nevažećoj kupopro- daji, 51

Poglavlje o kupoprodaji od strane senilne osobe i malodob- nika, 52

Poglavlje o pravima i ostvari- vanju prava, 52

Poglavlje o prodaji nekretnina malodobnika od strane izvršio- ca oporuke i drugim pitanji- ma, 52

Poglavlje o opozivu, poništenju kupoprodajnog ugovora, 53

Poglavlje o nevažećoj i pravno neosnovanoj kupoprodaji, 53

Odsjek o podizanju parnice u vezi sa kupoprodajom, 54

Poglavlje o prodaji od strane nametljivca i prodaji uvakuf- ljenog imetka, 55

Odsjek o prodaji prevarom, 56

Poglavlje o kupoprodaji nevi- đenog predmeta, 57

Poglavlje o kupovini predmeta pod manom, 58

Poglavlje o kupoprodaji nepo- znatih predmeta, 58

Poglavlje o tvrdoglavom čovje- ku, 58

Poglavlje o globama, 59

اقرار العبد من ان البايان
في الشقة ٤٦

باب السلم ٤٧

فصل في ما يتعلق بقبض

المبيع وهلاكه ٤٩

باب البيع في مرض الموت

والصحة ٥٠

باب بيع الفاسد ٥١

باب ما يتعلق

بعدم جواز بيع المعتوه

والصبي وبجوازه ٥٢

باب الحقوق والاستحقاق ٥٢

باب ما يتعلق ببيع الوصي

عقار الصبي وغيره ٥٢

باب الاقالة ٥٣

باب البيع الفاسد والباطل ٥٣

فصل في الدعوى المتعلقة

بالبوع ٥٤

باب بيع الفضول والموقوف ٥٥

فصل في البيع بالعيب

والتعزير ٥٦

باب في خيار الرؤية ٥٧

باب خيار العيب والرؤية ٥٨

باب بيع المجهول ٥٨

باب التمرد ٥٨

باب الجرائم ٥٩

Poglavlje o bolesniku i smrtnoj bolesti, 60
 Knjiga o trgovanju tuđim kapitalom, 60
 Poglavlje o pozajmicama i dugovanjima, 61
 Poglavlje o prodaji prava na korištenje zemljišta, 62
 Poglavlje o kamati, 63
 Knjiga o davanju zemlje u zakup, 63
 Knjiga o davanju voćnjaka i vinograda u zakup, 63
 Knjiga o prenošenju prava na drugoga, 65
 Knjiga o udruživanju u poslovanju, 65
 Odsjek o trošenju zajedničkog imetka prilikom ženidbe i u druge svrhe, 66
 Knjiga o diobi, 67
 Poglavlje o prezima i nametima, 68
 Odsjek o podjeli zemljišta, 69
 Poglavlje o zakonskom roku i davanju novca pod interes, 69
 Kupoprodaja na kredit, 70
 Knjiga o jamčenju, 71
 Poglavlje o povjereniku, 71
 Knjiga o priznavanju i dokazivanju, 72
 Priznanje u nevolji
 Knjiga o davanju punomoći, 72

باب العريض ومرض الموت ٦٠
 كتاب المضارسة ٦٠
 باب العداينات ٦١
 باب ما يتعلق ببيع الاستغلال
 باب الرهن ٦٣
 كتاب المزارعة ٦٣
 كتاب المساقاة ٦٣
 كتاب الحوالة ٦٥
 كتاب الشركة ٦٥
 فصل في ما يتعلق بمصرف المال
 المشتركة في التأهل وغيرها ٦٦
 كتاب القسمة ٦٧
 باب ما يتعلق بالتكاليف ٦٨
 فصل في ما يتعلق بقسمة
 الاراضى ٦٩
 باب ما يتعلق بالدور
 والزام الرهن ٦٩
 مطلب ببيع العينة ٧٠
 كتاب الكفالة ٧١
 باب الرسول ٧١
 كتاب الاقرار ٧٢
 وفيه نوع آخر في الاقرار
 في الشقة
 كتاب الوكالة ٧٢

Odsjek o nekim pravnim terminima, 73

i mjerama (za težinu, zapremi-
nu)

Odsjek o definitivnom nestan-
ku zalagača i prodaji založenog
predmeta, 74

Odsjek o popravljanju zajed-
ničkog objekta, 74

Poglavlje o poklonu »časnog
Mushafa«, 75

Knjiga o poklonu, 75

Poglavlje o povraćaju poklo-
na, 76

Odsjek o poklonu bolesnika i
tome slično, 77

Knjiga o nagodbi i izmirenju,
a u tome ima mnogo raznih
problema, 78

Knjiga o parničanju, 78

Odsjek o pitanjima kroz koja
se muž provjerava putem za-
kletve, 79

Knjiga o skrbništvu, 79

Odsjek o punoljetnosti dječaka
na osnovu polucije u snu, 80

Knjiga o pravno ovlaštenoj
osobi, 80

Poglavlje o isteku roka i pro-
lasku vremena, 82

Poglavlje o nekim pitanjima u
vezi sa udruživanjem u poslo-
vanju i dr., knjiga o udruživa-
nju napisana je ranije, 82

فصل في اصطلاح

بعض الالفاظ ٧٣

فصل في غيبة الراهن

منقطعا وبيع المرهون ٧٤

فصل في تعميم المشترك ٧٤

باب هبة المصحف الشريف ٧٥

كتاب الهبة ٧٥

باب الرجوع فيها وعدمه ٧٦

فصل في هبة العريض

وما يناسبه ٧٧

كتاب الصلح ٧٨

وفيه شقة مشحونة بمسائل ٧٨

كتاب الدعوى ٧٨

فصل في المسائل التي يمدق

فيها الزوج باليمين ٧٩

كتاب الحجر ٧٩

فصل يحكم ببلوغ الغلام

بالاحتلام ٨٠

كتاب المأذون ٨٠

باب مرور الزمان ٨٢

باب ما يتعلق ببعض

مسائل الشركة العنان

وغيره وقد تقدم كتاب

الشركة ٨٢

Poglavlje o parničanju između supružnika i o njihovom nasljeđivanju, 83

Poglavlje o nekim pitanjima svjedočenja, 83

Knjiga o svjedočenju, 83

Odsjek o svjedočenju koje se može prihvatiti i onom koje se ne može uvažiti, 84

Odsjek o davanju prednosti jednom od jednako jakih dokaza, 86

Poglavlje o svjedočenju i protusvjedočenju, 86

Poglavlje o utvrđivanju roda, 87

Poglavlje o svjedočenju u dokazivanju zalaganja putem primanja zaloga, 88

Poglavlje o provjeri čestitosti i pravičnosti svjedoka, 89

Knjiga o upotrebi sile, 90

Poglavlje o senilnom licu i onom na koga je izvršena presija, 90

Poglavlje o naknadi od strane staratelja, 90

Knjiga o zakupninama, 91

Odsjek o nadoknadi u zakupninama, 91

Odsjek o nužnosti plaćanja usluge, bez pobliže oznake usluge, 92

Poglavlje o neispravnoj zakupnini, 93

Poglavlje o zajedničkom najamniku, 94

باب ما يتعلق بدعوى

الزوجين وورثتهما ٨٣

باب ما يتعلق ببعض مسائل

الشهادة ٨٣

كتاب الشهادة ٨٣

فصل في شهادة التي يقبل

والتي لا يقبل ٨٤

فصل في ترجيح البيئات ٨٥

فصل في ترجيح البيئات ٨٦

باب الشهادة على الشهادة ٨٦

باب ثبوت النسب ٨٧

باب ما يتعلق بشهادة اقرار

الرهن بقبض المرتهن ٨٨

باب ما يتعلق بالتزكية

والتعديل وعدمها ٨٩

كتاب الاكراه ٩٠

باب المعتوه والمكروه ٩٠

باب ضمان الوصي وعدمه ٩٠

كتاب الاجارات ٩١

فصل ما يتعلق بالضمان

في الاجارة ٩١

فصل في وجوب الاجرة بغير

تسميتها وعدم وجوبها ٩٢

باب الاجارة الفاسدة ٩٣

باب الاجير المشترك ٩٤

Poglavlje šta se može uzeti kao adekvatna naknada a šta ne može, 95

Poglavlje o zajedničkom iznajmljivanju i zakupnini, 95

Drugi primjer kad nije određen rok, 96

Knjiga o obradi zapuštenih zemljišta, 97

Odsjek o napajanju i natapanju, 97

Knjiga o opojnim pićima, 97

Knjiga o davanju u zalog, 98

Knjiga o pohranjivanju stvari, 98

Knjiga o pozajmljivanju, 99

Odsjek o nesuglasici, 100

Knjiga o pravu prvokupa, 101

Knjiga o uzurpaciji imovine, 101

Drugi primjer, 102

Raznovrsna pitanja i slučajevi, problemi, 103

Poglavlje o šteti od strane životinja, 103

Poglavlje o raspolaganju posjedom siročeta, 104

Razna pitanja o uzurpaciji, 105
Drugi slučajevi i pitanja o raznim prestupima i krivičnim djelima, 106

Knjiga o prestupima i krivičnim djelima, 106

Poglavlje o tome šta se može desiti na putu, 107

Odsjek o slučaju kada se zid ili ograda nadnese nad javni put, 107

باب ما لا تؤخذ من اجر

المثل وما يؤخذ ٩٥

باب ايجار الشريك والاجرة ٩٥

نوع آخر في جهالة المدة ٩٦

كتاب احياء الموات ٩٧

فصل في الشرب ٩٧

كتاب الاشربة ٩٧

كتاب الرهن ٩٨

كتاب الوديعة ٩٨

كتاب العارية ٩٩

فصل في الاختلاف ١٠٠

كتاب الشفعة ١٠١

كتاب الغصب ١٠١

نوع آخر ١٠٢

مسائل شتى ١٠٣

باب جنابة البهائم ١٠٣

و عليها باب ما يتعلق

بتصرف ارض اليتيم ١٠٤

مسائل شتى في الغصب ١٠٥

نوع آخر من الجنابات ١٠٦

كتاب الجنابات ١٠٦

باب ما يحدث في الطريق ١٠٧

فصل وان مال حائض

الى طريق العامة (٧) ١٠٧

Poglavlje o šteti od strane životinje, 107

Poglavlje o prestupu roba, 107

O otmici roba, malodobnika i roba koji ostane iza smrti gospodara, te o krivičnom djelu u tome, 107

Poglavlje o zakletvi, 107

Poglavlje o zakletvi i krvarenju, 108

Odsjek o pobačaju djeteta, 109

Knjiga o nestaloj osobi, 109

Knjiga o nasljedstvu i nasljeđivanju, 110

Knjiga o pitanjima postavljanja na službene položaje i slično, 110

O porezu na žir u hrastovoj šumi

Poglavlje o postavljanju i dodjeli položaja prije naplate ušura, 111

Poglavlje o odsutnoj i nestaloj osobi, 112

Poglavlje o ustupanju prava od strane senilne, primorane, uhapšene ili malodobne osobe, 112

Poglavlje o naseljavanju i prelasku iz mjesta u mjesto i progonu zbog potkazivanja, 112

Poglavlje o dogradnji stambenih kuća i zasađivanju stabala, 113

Poglavlje o obradi zapuštenih zemljišta i ostavljanju zemljišta da se odmore i očiste od koroza, 113

باب جنایة البهیمة ١٠٧

باب جنایة الرقیق ١٠٧

وطیه مع فصب العبد
والصبی والمدبر والجنایة
فی ذلك ١٠٧

باب القسامة ١٠٧

باب القسامة والدية ١٠٨

فصل فی القاء الجنین ١٠٩

كتاب المفقود ١٠٩

كتاب الفرائض ١١٠

كتاب مسائل التوجیہات
وامثالہا ١١٠

ورسم بلود میشلکوه (١)

باب ما یتعلق بالتوجیہ قبل
اخذ العشر ١١١

باب ما یتعلق بالغائب والمفقود

باب فراغ المعتوه والمکروه
والمحبوس والصبی ١١٢

باب ما یتعلق بالتوطن والنقل
من قرية الی قرية والنفسی
لاجل الغمز ١١٢

باب ما یتعلق بتمتة السکنی
والاشجار ١١٣

باب احیاء الموات والتفویض
لاجل التعطیل والتطہیر ١١٣

Poglavlje o zakonima, 114

Odsjek o šteti na zemljišnom posjedu, 114

Poglavlje o tom kada se uvažava a kada ne uvažava tužba zbog državne zemlje, 115

Poglavlje o šteti koju učini stoka, 116

Poglavlje o prolasku vremena, isteku roka, 116

Poglavlje o podizanju zida (između zgrada) i podizanju zgrada, 116

Odsjek o namirenju štete i o drveću koje je blizu nečije kuće, 117

Poglavlje o naslijeđenoj zastavštini i propisima o nasljeđivanju, 118

Poglavlje o izvanrednim porezima i teškim nametima, 119

Poglavlje o pravu na tapiju (dodjelu zemljišta), 121

Poglavlje o naknadi štete za ubijenog dresiranog psa i tome slično, 119

Poglavlje o različitim povodima, 120

Poglavlje o izgradnji puta, 120 i prolazu kroz tuđi zemljišni posjed, 121

Poglavlje o seoskom stanovništvu i o pristojbi za pašarnu, 121

Odsjek o pristojbama, 122

Odsjek o parnici zbog ušura, 122

باب ما يتعلق بالقوانين ١١٤

فصل ما يتعلق بنقصان

الارض ١١٤

باب ما يسمع الدعوى وما

لا يسمع في الارض المطلقة ١١٥

باب جناية البهائم ١١٦

باب ما يتعلق بمرور الزمان ١١٦

باب الحائط والبناء ١١٦

فصل في دفع الضرر

والاشجار المتدالية ١١٧

باب ما يتعلق بالميراث

والقانون ١١٨

باب في تكاليف العرفية

والشاقسة ١١٩

باب ما يتعلق بحق طاهو

والتفويض تبعاً للاشجار

المتشعبة ١٢١

باب ما يتعلق بدية الكلب

المعلم وغيره ١١٩

باب ما يتعلق بالاسباب ١٢٠

باب ما يتعلق باحداث

الطريق ١٢٠

والمرور بارض الغير ١٢١

باب اهل قريه ورسم اوتلاق ١٢١

فصل في الرسوم ١٢٢

فصل ما يتعلق بدعوى العشر ١٢٢

Odsjek o ispašama, obrađivanju
zemlje i tome slično, 123

فصل ما يتعلق بالزعمى

والمزارعة وما يناسبها ١٢٣

Odsjek o imenima, 123

فصل ما يتعلق بالاسامى ١٢٣

O ostvarivanju prava, 123

فصل ما يتعلق بالاستحقاق ١٢٣

Poglavlje o napuštanju i pre-
daji, 124

باب ما يتعلق بالفراغ

والتفويض ١٢٤

Poglavlje o pristanku (dozvoli)
jednog od ortaka, 124

باب ما يتعلق باذن احد

الشركاء ١٢٤

Poglavlje o ortaku, 125

باب الخليط والشريك ١٢٥

Poglavlje o podizanju zgrada,
125

باب احداث البناء ١٢٥

Poglavlje o posjedu maloljet-
nika, 127

باب ما يتعلق بارض الصغير ١٢٧

Autor je ovaj svoj *Pravni zbornik* završio time što je na kraju uvrstio izvod iz pravnog djela *Al-Faraid* (u rukopisu na listovima 343b—353b), i to dio koji govori o zemljišnom posjedu, pod naslovom:

١٠٨ مبحث الاراضى من الفرائد شرح كنز الدقائق

Pisanje *Zbornika* je popratio završnom bilješkom (kolofon), ispod koje se nalazi njegov lični potpis. Bilješka (list 353) glasi:

قد جف القلم من ترقيم هذا المبحث من يد العبد الفقير
اليه سبحانه وتعالى تاج الدين ابو حامد ابراهيم منيب بن
على بن مصطفى بن عثمان بن حسن افندى الخطيب بن
خواجه آرسلان افندى الاوهورجوى الاقحصارى المدرس والمفتى
ياهلونه مع اقحصار بوسنه عفى عنه وعنهم ووفر لهم وله ساكنا

^{10a} Djelo *Al-Faraid* je jedan od brojnih komentara poznatog pravnog djela *Kanz al-daqa'iq* čiji je autor *Abu-al-barakat* Abdullah b. Mahmud al-Nasafi (umro 710/1310—11). Ovaj komentar napisao je Mu-

stafa b. Bali zade, a završio ga je na Arafatu 1036/1626—7. Puni na ziv njegova djela glasi *Al-faraid fi halli al-masa'il wa al-qawa'id*, a poznat je i pod nazivom *Muradi*.

بمدرسة طوباطان مصطفى بيك رحمة الله عليه في اواخر
 ذي القعدة لسنة ثمان وسبعين ومائة والف من هجرة من
 له العز والشرف م
 ابراهيم منيب بن علي

»Presahnulo je pero od pisanja ovog predmeta (koji je ispisan) rukom siromaha božjeg roba, ovisnog od Njega — neka je slavljen i uzvišen — rukom Tadžuddina Ebu Hamid Ibrahima Muniba, sina Alije, sina Mustafe, sina Osmana, sina Hasan-efendije, hatiba, sina hodže Arslan-efendije, Oborčanina, Pruščaka, muderisa i muftije Livna sa Akhisarom bosanskim — neka budu oprosteni grijesi i propusti i njemu i njima — dok je boravio u medresi Topatan Mustafabeg — nek mu se Allah smiluje — u trećoj dekadi zulkade mjeseca 1178/12—22. V 1765. g., poslije Hidžre one osobe kojoj pripada ugled i čast.«

Ibrahim Munib sin Alije

Ovdje smo iznijeli kratki sadržaj djela kako je naveden u rukopisu *Zbornika*. U vezi s tim napominjemo slijedeće: vrlo često su sekretari muftija vršili redakciju »zbornika fetvi«, tj. vršili su sistematiziranje građe koju je muftija u djelo unosio redom kako mu je u praksi dolazila. Tako imamo zbirke fetvi raznih muftija, sistematizirane i sređene po pravnoj tematici. Pred nama je primjerak autografa, koji, koliko se za sada zna, nije doživio novu redakciju. Međutim, za historijat nastajanja djela ove vrste prava je sreća što se sačuvao muftijin autograf, dakle prva verzija djela na kome se mogu vršiti dalja izučavanja i stvarati zaključci. To manuskriptu daje posebnu vrijednost.

Smatramo potrebnim da konstatiramo i ovo: većinu pravnih mišljenja (fetvi) u ovom *Zborniku* donio je lično Ibrahim Munib i svako svoje pravno mišljenje potpisao je vlastoručnim potpisom koji je najčešće izvodio u stilizovanom obliku »tugre«, sa mnogo kaligrafske vještine i ukusa. Utvrdili smo da je u djelu doneseno 740 fetvi koje je izdao i potpisao lično Ibrahim Munib. Međutim, on često uvažava i navodi i mišljenja drugih pravnih autoriteta, uglednih pravnika, domaćih i stranih (arapskih i turskih) i u tim slučajevima uvijek stavlja ime autora čije je mišljenje usvojio. Tako nailazimo na imena: Hadži Ibrahim Akhisari; Mustafa, muftija u Akhisaru; Ahmed, zvani Kadi-zade (Kadić); Damad-zade Fejzullah; Ibrahim, muftija u Sarajevu; Alija, muftija u Blagaju; Ahmed, muftija u Mostaru; Alija, muftija u Akhisaru; Abdullah, muftija u Beogradu; Salih, muftija u Tešnju; Šejh Ibrahim Sarajlija; Mustafa, muftija u Mostaru; Muhammed, muftija u Jajcu; Hasan ovla-

šten za izdavanje fetvi u Sarajevu; Muhammed Džudi, muftija u gradu Travniku; Mufti-zade (Muftić) Mahmud Hamid, muftija Akhisara i Travnika; Hadži Muhammed, muftija u gradu Sarajevu; hafiz hadži-Omer, muftija u Atini; Alauddin, muftija u gradu Sarajevu (možda je to Alauddin Sabit Užičanin); Salih, muftija u Jajcu; Ibrahim, muftija u Beogradu; Šejh Muhammed, muftija u gradu Travniku; Hasan Kafi Akhisari, muftija u Akhisaru. Od muftija sa domaćeg terena najčešće se susreće ime Ebu Ubejdullaha sina Mustafe, muftije u Sarajevu.

Ibrahim Munib, uz to, vrlo često, gotovo redovno, citira i izvor ili čak i tekst toga izvora na kome se zasniva konkretno mišljenje. Djela su često citirana u skraćenom obliku sa izvorima odakle je citat ili pravno mišljenje uzeto. Tako, na primjer:

كذا في جامع الفتاوى في كتاب الاجارة

»Ovako stoji u djelu Ćami' al-fatawa, u glavi o zakupnini.«

Od mnogih djela koja Ibrahim Munib citira navešćemo samo neka, kako bi se mogla sagledati njegova široka obaviještenost. Tako, na primjer:

- *Hulāṣat al-fatāwa* od Ṭahir b. Aḥmad b. 'Abd al-rašīd al-Buḥārī (umro 542/1147—8).¹¹
- *Fatāwā-i Qāḍī Ḥān* od Al-Ḥasan b. Maṣṣūr b. Maḥmūd al-Uzḡandī al-Fargānī al-ḡanafī, zv. Qāḍī Ḥān (umro 591/1195).¹²
- *Al-Waḡiz* — kratko ali sadržajno pravno djelo od Abū Ḥāmid Muḡammad b. Muḡammad al-Ġazzālī al-Ṭūsī (umro 505/1111).¹³
- *Al-Fatāwā al-Zahiriyya* od Zahr al-din Abū Bakr Muḡammad b. Aḥmad al-qāḍī al-muḡtasib bi Buḡara (umro 619/1222).¹⁴
- *Al-niqāya muḡtaṣar al-Wiqāya* od Šadr al-šarī'a (al-tānī) 'Ubaydallah b. Mas'ūd b. Tāḡ al-šarī'a (umro 747/1346). Djelo predstavlja kompendium djela Al-Wiqāya, koje je napisao autorov djed.¹⁵
- *Fatawā-yi Tatarḡaniyya* od 'Ālim b. 'Ala' al-ḡanafī. Djelo je napisano u XIV vijeku po naredenju tatarskog hana Ḥān al-A'zama.¹⁶
- *Ķami' al-Fuṣūlayn* od Badr al-dīn Maḥmūd b. Ismā'il zv. Qāḍī-i Simawna al-ḡanafī (umro 818/1415).¹⁷

¹¹ Vid.: Hadži Halifa, Kašf al-zunun I, s. 718, Istanbul 1941.

¹² W. Ahlwardt, *Die Handschriften-verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, Verzeichnisse der arabischen Handschriften, IV Band, 258.

¹³ Isto, IV, 68.

¹⁴ H. H., Kašf al-zunun II, 1226.

¹⁵ W. Ahlwardt, *Die Handschriften-verzeichnisse*, IV, 110 i 117.

¹⁶ Fehmi Edhem Karatay ve O. Reşer, Topkapı Sarayı Muzesi Kutuphanesi Arapça Yazmalar Katalogu, II, 547.

¹⁷ Isto, IV, 242.

- *Ġāmi' al-fatāwā* od Faraq Amreh al-Ḥumaydī al-ḥanafī, koji je djelo napisao oko 818/1415.¹⁸
- *Lisān al-ḥukkām fī ma'rifat al-aḥkām* — kratak priručnik za kadije koji je na osnovu vlastitog iskustva i poznatih djela napisao Ibrahim b. Muḥammad b. al-Šihna al-Ḥalābī (umro 882/1477).¹⁹
- *Ġāmi' al-rumūz* — komentar na djelo Al-Wiqāyah koji je napisao Šamsuddin Muḥammad al-Qūhistānī oko 950/1543.²⁰
- *Ġāmi' al-waġīz* ili *Al-Fatāwā al-bazzāziyya* ili *Fatāwā al-Kurdī* od Hāfiẓ al-dīn Muḥammad b. Muḥammad al-Kurdī (umro 827/1424).²¹
- *Al-Fatāwā al-Zayniyya fī fiqh al-ḥanafiyya* od Zayn al-dīn b. Ibrahim b. Muḥ. b. Nuġaym al-Miṣrī al-ḥanafī (umro 970/1562). Ovu zbirku fetvi (decizija) sabrao je njegov sin Aḥmad.²²
- *Fatāwā-i Kamāl-paša zade* od Šams al-dīn Aḥmad b. Sulaymān b. Kamāl-paša (umro u Istanbulu 2. ševala 941 (6. IV 1535)).²³
- *Fatāwā-i Abū Su'ūd* od Abū Su'ūd al-'Imādī (umro 982/1574), koji je trideset godina bio šejhulislam u doba sultana Sulejmana Kanuni (Zakonodavca) i Selima II.²⁴
- *Fatāwā-i Yahyā b. 'Umar Minqārī-zade* od šejhulislama Yahyā b. 'Umar 'Alāiyyali Minqārī zade (umro 1088/1677).²⁵
- *Waqi'āt al-muftīn* od Abd al-qādir b. Yusuf Naqīb-zade al-ḥanafī al-Qādirī al-Ḥalabī (umro u Medini 1107/1697).²⁶
- *Fatāwā-i 'Alī efendi Čatalġawī* — fetve šejhulislama Ali ef. iz Čataldže (rođen 1041/1631; umro 1103/1691—92).²⁷
- *Fatāwā-i Uskūbī* od muftije u Skoplju Muhammeda Al-Uskūbī zv. Kōr mufti (umro 1030/1621).²⁸
- *Fatāwā-i 'Alī Ak-Karmānī* od 'Ala al-dīn b. Yūsuf Ak Karmānī, muftije u Ak Kermanu (umro 6. zulhidžeta 1028/14. XI 1619).²⁹
- *Fatāwā-i Aḥmadiya* od mostarskog muftije Ahmed ef. (umro 1190/1776).³⁰
- *Bahġat al-fatāwā* od šejhulislama Abu al-Fadl Abdullah Yeni-šehirli (umro 1155/1742—43).³¹

¹⁸ Isto, IV, 265.

¹⁹ Isto, IV, 245.

²⁰ Isto, IV, 118.

²¹ Isto, IV, 262—263.

²² Isto, IV, 267.

²³ Brusali Mehmed Tahir, Osmanli Müellifleri, I, 223.

²⁴ H. H., Kaşf al-zunun, II, 1219.

²⁵ Brusali Mehmed Tahir, Osmanli müellifleri, II, 55.

²⁶ Fehmi Edhem Karatay, TSMK, Arapça Yazmalar Katalogu, II, 602.

²⁷ Gustav Flügel, Die arabischen,

persischen und türkischen Handschriften der kaiserlich-königlichen Hofbibliothek zu Wien, III, 246.

²⁸ H. H., Kaşf al-zunun, II, 1746.

²⁹ F. E. Karatay, TSMK, Türkçe Yazmalar Katalogu, I, 102.

³⁰ Jozef Blaškovič, Arabische, türkische und persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava, 45.

³¹ F. E. Karatay, TSMK, Türkçe Yazmalar Katalogu, I, 100.

Ovaj popis bi mogao biti mnogo duži, ali smatramo da je za ilustraciju ovo sasvim dovoljno.

Ranije smo utvrdili da okosnicu manuskripta čine pravni tekstovi — fetve (decizije) Ibrahima Muniba, a djelimično i drugih muftija, kao i citati i izvodi iz poznatih pravnih djela. Konstatovali smo i to da je Ibrahim Munib u svoj *Zbornik* unosio i mnoge tekstove književne i kulturnohistorijske sadržine. Budući da su ti materijali značajni za kulturnu prošlost Bosne, a ima ih priličan broj, smatramo da ih treba posebno obraditi. Ovdje ćemo donijeti samo uvodni tekst koji je sastavni dio ovog »*Pravnog zbornika*«, a u kome autor govori o sebi i svom djelu. Ovaj uvod (u rukopisu na listu 5b) počinje sa četiri distiha, a zatim slijedi prozni tekst. Uvod donosimo in extenso i u prijevodu:

سبحان من توحد بالقدرة والعظمة والجلال
وتفرد بالعقوة والهيبة وسائر صفات الكمال

وامر العلماء باجرا* الشريعة الغراء* الى يوم الحشر والسؤال
وجعل نظام العالم بكتب الوقائع في الجرائد بالغدو والاصال
والصلوة والسلام على محمد المنعوت بمكارم الاخلاق واکارم الخصال
الذى وصف علمائه بقوله علماء امتى كانوا بنى اسرائيل
وعلى آله واصحابه الذين رحبت تجارتهم باحسن الاعمال
لانهم لا يشتغلون في الدنيا بتحصيل الاموال

وبعد سيطر من هذا المقام الى ما يشاء الله تبارك وتعالى
الوقائع التي صدرت منى عند كنت حاكما ومولا (١) يومئذ
بمدينة آقحصار صنيت عن الافات والبوار من قبل ولي الدين
القاضى بقفا* المزبوره (١) وسودت الاحكام التي وقعت بين
يدى الفقير الى رحمة وعناية ربه العزيز الغفار تاج الدين
ابراهيم منيب بن على بن مصطفى السوخته بن درويش عثمان
بن حسن خليفه الخطيب والامام باهورجان والشريك في تحصيل
العلم لشيخ حسن افندى الكافى المفتى والقاضى باقحصار
تاهيدا الذىبى الاقحصارى هو اى حسن خليفه ابن خواجه*
ارسلان افندى الذى جا* مع العسكر الاسلام (١) الذى
ارسله السلطان فاتح البلدان مرحوم ومغفور له صاحب قانون
سلطان سليمان خان لفتح بايجه وفتح ثانيا الاهورجاني

الاقحصارى مولدا و مسكنا عفى عنه وعنهم وغفر لهم ولسه
 الكريم الرحيم الستار حين كنت نائبا وامورا من قبل العولى
 المومى اليه بتنفيذ احكام الشرع القويم الواقعة وفصل الدعاوى
 وثبت الشهادات الواردة بمدينة اقحصار حفظا لله من البليات
 والاشرار جعلنى الله تعالى فى جميع امورنا موافقا للشرع
 والصواب وثبت اقدامنا بمتابعة سيدنا وسندنا ومولينا (١)
 محمد فى المرجع والمآب قد بدأت بتحرير الوقائع المرعية
 واجراء احكام الشرعية فى يوم الاثنين غرة شعبان المعظم
 لسنة ثمان وستين ومائة والى الف .
 ابراهيم منيب آقحصارى

Neka je slavljen Onaj koji je jedinstven u (svojoj) moći, veličini i uzvišenosti;

Koji je jedan jedini po (svojoj) sili, dostojanstvu i drugim savršenim svojstvima;

Koji je naredio učenicima da provode svijetli šerijat do Dana proživljenja i ispita;

Koji je uspostavio poredak na ovom svijetu putem zapisivanja događaja u registarske knjige, jutrom i večeri.

Neka je božja milost i spas na Muhammeda koji posjeduje sva po-hvalna svojstva i najplemenitije osobine;

Koji je opisao učenjake riječima: »Učeni među mojim sljedbeni-cima su kao vjerovjesnici izraelski.«

Zatim (neka je božja milost) i na njegovu obitelj, i drugove čija je dobit za ono što su uložili krunisana najljepšim djelima;

Jer, oni se na ovom svijetu nisu bavili sticanjem bogatstava.

A iza toga, sa ovog mjesta će se pisati — a dokle bude htio Allah, neka je slavljen i uzvišen — oni činjenični fakti (sudski) koje sam ja riješio i presudio, kada sam postao i bio kadija u gradu Akhisaru — neka je bogomčuvan od svih nevolja i stradanja — od strane (kao zamjenik) Weliyyuddina, kadije u pomenutom kadiluku. Ja sam zapisivao presude koje su se donosile pred ovim siromahom, ovisnim o milosti i pomoći njegova Gospodara moćnoga koji gri-jehove oprašta, pred Tadžuddin Ibrahimom Munibom sinom Alije sina Mustafe sohte (učenika), sina derviš Osmana, sina Hasana ha-life, hatiba i imama u Obordžanu (Oborcima) i druga u toku školovanja Hasan-efendije Kafija, muftije i kadije u Akhisaru doži-votno, Zibija, Akhisarija. On, tj. Hasan halifa, sin Hwadže Arslan-

-efendije, došao je sa islamskom vojskom koju je poslao osvajač zemalja, preminuli i bogom oprošteni sultan Sulejman-han Zakonodavac (sahib-i kanun) da zauzme Jajce, pa (ga) zauze po drugi put, Oborčanin (tj. Ibrahim Munib) po rođenju, Prušćak po stalnom boravljenju i življenju — Neka mu je bogom prosto i njemu i njima (precima) i neka i njima i njemu grijehove oprosti Plemeniti, Milostivi, koji ljudske grijehove i nedostatke pokriva — (Pisao sam) kada sam bio naib (zamjenik kadije) određen od strane pomenutog mulle (kadije) da obavljam i provodim presude vjerodostojnog šerijata koje se dogode (donesu), da donosim presude u parnicama, da se čvrsto držim svjedočenja koja budu dolazila, u gradu Akhisaru — neka ga Allah sačuva od nevolja i zala.

Neka mi uzvišeni Allah dade (nek učini) da u svim našim poslovima budem u saglasnosti sa šerijatom i ispravnosti; da učvrsti naše noge u hodu za našim gospodinom, našim osloncem, našim zaštitnikom Muhammedom na mjestu gdje će se svako povratiti i doći. Ja sam počeo da upisujem ove sudske događaje koji treba da se uvažavaju i da vršim šerijatske presude, u ponedjeljak prvog dana uvaženog mjeseca šabana 1168/13. 5. 1755.

Ovdje je Ibrahim Munib stavio svoj prvi potpis u ovoj »medžmui«. Gotovo isti tekst unio je Ibrahim Munib i na listu 37b. Početak teksta, to jest četiri distiha koje smo gore vidjeli, potpuno su identični, dok se prozni tekst ponegdje razlikuje. I ovaj tekst je Ibrahim Munib potpisao vlastoručnim potpisom.

Zanimljivo je da Ibrahim Munib još na dva mjesta u djelu, i to na listu 123a i 130a, u potpisu navodi svoje zvanje i punu genealogiju, što ukazuje na to da je mnogo držao do toga. To potvrđuje i stotine vlastoručnih potpisa izvedenih u obliku vješto stilizovane »tugre«.

III. KNJIŽEVNI I KULTURNOHISTORIJSKI SADRŽAJ ZBORNIKA

Većinu tekstova književne i kulturnohistorijske sadržine u ovaj manuskript unio je Ibrahim Munib, a samo jedan manji dio unio je neko kasnije, vjerovatno neki od vlasnika ovog manuskripta. Ti se tekstovi prepoznaju i po rukopisu pisara koji se razlikuje od rukopisa Ibrahima Muniba. Neke od ovih tekstova napisao je lično Ibrahim Munib. Iako nema mnogo pjesama koje su potekle iz njegovog pera, ipak nam se on kroz njih pretstavio i kao pjesnik i književnik.

Kao što smo već rekli, književni i književnohistorijski tekstovi iz ovog manuskripta biće obrađeni u posebnom radu, a ovdje ćemo samo registrovati izvjestan broj najzanimljivijih:

- L. 33b. — Kasida na arapskom od 24 stiha od Šejha Karmuti b. Šayh Ma'zalani, koji pjeva o stilističkim finesama u arapskom jeziku.

- L. 34a. — Pjesma od pet stihova bez naslova, na turskom, od nepoznata autora. U njoj se kaže da ako neko hoće da bude vaiz, mora da se osposobi u hadisu (islamskoj tradiciji); ako želi da bude govornik, mora da ovlada stilistikom; ako hoće da bude kadija, mora da se osposobi i saživi sa pravnom znanosti; u petom stihu se kaže da se može postati kadija i ako se ima srebra i zlata.
- L. 34b. — Tri stiha u pohvalu pravnih znanosti od nepoznata pjesnika.
 — Pjesma od 13 stihova na turskom o najpoznatijim djelima koja su se u školama izučavala.
 — Dva stiha na turskom koje je izrekao Muhtar efendija, kadija i muftija u gradu Sarajevu.
- L. 35 — Poslovice na arapskom jeziku.
- L. 35a. — Dva stiha na turskom jeziku sultana Mustafe sina sultana Ahmed-hana.
 — Nazira (pjesma ispjevana po uzoru na nečiju već ispjevanu pjesmu) koju je po uzoru na gornju pjesmu ispjevao sadriazam Ragib Mehmed paša.
 — Nazira (dva stiha) koju je ispjevao Isamuddin, mektubdzija šejhulislamov.
 — Dvije nazire (po dva stiha) koje je ispjevao pjesnik Hāki.
 — Nazira (dva stiha) na turskom od pjesnika Daniš-efendi.
 — Nazira (dva stiha) pjesnika Hafiz-zade (Hafizzadić).
 — Dva stiha Mahmud ef. Ūskudari (na turskom).
 — Dva stiha defterdar Abdi-efendije, muhurdara pogubljenog Ibrahim-paše.
 — Dva stiha pjesnika Leziz-efendije.
- L. 35b. — Tarih (na turskom) o smrti Medreni hadži Ismail-efendije.
 — Pjesma (na turskom) od šest stihova koju je ispjevao Muhammed Zihni, sarajevski mulla, a bivši muftija u Medreni (u Aziji), 1176/1762—63. g.
 — Nazira na gornju pjesmu od Hadži Ismail Medreni, iz ejaleta Anadolije.
 — Sedam pojedinačnih stihova (mufreda), od nepoznatih pjesnika.
- L. 37b. — Pismo koje je poslao bagdadski kadija Nišandži-paša zade, svome zamjeniku (naibu).
- L. 42b. — Tarih (kronogram) od tri stiha koji je na turskom ispjevao Ibrahim Munib Akhisari u povodu izgradnje neke musafirhane, 1172/1758—59. godine.

- Tarih (od četiri stiha) koji je na turskom ispjevao pjesnik Fejzi povodom izgradnje nekog bezistana.
  - Tarih (od šest stihova) koji je na turskom ispjevan povodom rođenja carevića Selima, sina sultana Mustafe 1175/1761—2.
  - Tarih (od šest stihova) ispjevan u povodu rođenja dječaka Numan b. Kurra'zade. Tarih mu je ispjevao njegov stric Ahmed 1175/1761—2. g.
- L. 53b—54a. — Nekoliko uzoraka za sastavljanje privatnih pisama.
- Jedna rubajia i dva pojedinačna stiha, na turskom, o sastavljanju pisama.
- L. 60a. — Pjesma pod naslovom *Mehabbetname*, ljubavnog sadržaja, na turskom jeziku, od zasada nepoznata pjesnika. Pjesma ima 60 stihova. Prilikom obrezivanja listova, tekst posljednjih stihova je oštećen.
- L. 60b. — Pet stihova pjesnika Nabī, na turskom jeziku.
- Jedan četvorostih (*murabba'*), kombiniran na turskom i arapskom.
  - Dva pojedinačna stiha (*mufred*).
  - Dvije narodne pjesme (*türkü*): jedna od pet, druga od sedam stihova.
- L. 63a. — Pjesma od sedam stihova na arapskom od pjesnika Safiyyuddina, ljubavne sadržine.
- Dva stiha na arapskom od istog pjesnika, ljubavne sadržine.
  - Dva stiha na arapskom jeziku od pjesnika Fuḍūlī.
  - Tarih (na turskom jeziku) od pet stihova koji je ispjevao pjesnik Nazmī, u povodu smrti šejha Hasan-efendije.
  - Dva kronostiha od pjesnika Rušdī, ispjevana povodom smrti učenjaka Minkari-zade, 1088/1677. g.
- L. 63b. — Tarih (dva stiha) na turskom koji je ispjevao pjesnik 'Abdī, o smrti hadži Muhammed-paše 1099/1687—8. g.
- Zagonetka na arapskom u prozi.
- L. 64a. — Kopija pisma (izun nama) o postavljenju Ibrahima Muniba na dužnost muftije u Livnu, a nakon smrti dotadašnjeg livanjskog muftije Abdullah ef. Pismo je datirano sa 24. safera 1175/24. IX 1761, a potpisao ga je izvjesni Ahmed al-faqr.
- Kopija pisma upućenog bosanskom valiji Muhsin-zade Mehmed-paši. U pismu se paša obavještava o dolasku

Ibrahima Muniba na položaj livanjskog muftije i moli se da ga blagonaklono primi. Pismo nije datirano, a potpisao ga je isti »Odani siromah Ahmed«.

- L. 64b. — Kopija arzuhala (molbe) kojom Ibrahim Munib, livanjski muftija, moli da se njegova služba *dersi 'am* u Sulejmaniji džamiji u Oborcima kod Donjeg Vakufa (*Waqfi kebir*), koji pripada (kadiluku) Akhisaru u Kliškom sandžaku u Bosanskom ejaletu, izravna sa sličnim službama i položajima u Sarajevu, Mostaru i Banjoj Luci i da se o tom izda dokumenat. U potpisu: »Vaš najponizniji rob Ibrahim Munib, muftija Livna.«
- L. 65a. — Tri preporuke za navedeno unapređenje, koje su potpisali: Husejn Hanifi, zamjenik kadije u Akhisaru; Mustafa Hafiz-zade, kadija u Bosnabrodu (Travnik). Na kopiji treće preporuke (arza) nije naveden potpisnik.
- L. 66a. — Stihovi, većinom pojedinačni, na arapskom i turskom, različitog sadržaja. Među njima su dva »mufreda« koje je ispjevao Ibrahim Munib.
- L. 100b. — Bilješka o poreskim zaduženjima u kasabi *Newabad* (Prusac) i *Novosel* (Donji Vakuf) koji pripadaju Uskopju.
- L. 209b. — Raznovrsne mjere za težinu, zapreminu, dužinu i površinu.
- L. 355a. — Stihovi i zagonetke u stihovima i prozi na arapskom, turskom i perzijskom jeziku.
- L. 355b. — Jedna čestitka (tebrik) na turskom jeziku, u stihovima (sedam stihova). Upućena je nekom dobročinitelju koga pjesnik hvali, iako ga je on od sebe udaljio. Pjesnik je u posljednjem stihu spomenuo svoje ime Ibrahim, pa je moguće da je to Ibrahim Munib Akhisari.
- Žalopjka na turskom od pet stihova, pod naslovom-*Gufte-i rūgum-i Halil efendi Banjalukawī*. U njoj se neki Banjalučanin Halil-efendija u progonstvu žali na svoju nenaklonu sudbinu.
- Pjesma na turskom jeziku od devet stihova pod naslovom: *Gufte-i Manğuka-zade Huseyn efendi en-Newābādī*. U njoj Prušćak (Newābādī) Husejn ef. Mandžuka pjeva o tome kako će se prepoznavati zlo i opaki ljudi i kako se može od zla sačuvati.
- Dva stiha poznatog pravnog učenjaka Kemal-paše zade koji govore o lažnom muslimanu kome je novac na prvom mjestu u životu.

- L. 356a. — Kronogram (*tarih*) o smrti Sulejman-efendije Hadžimusazade (Hadžimusića) iz godine 1153/1740—1. g. od tri stiha na turskom jeziku. Kronogram je spjevao Abdullah efendija, muderris Sohtegan medrese.
- Kronogram (od tri stiha na turskom) o smrti Jašar-bega Čurčića (Kürkçi-zade) od istog autora.
  - Kronogram od anonimnog pjesnika (pet stihova) na turskom o smrti Mulla Muhammeda b. Mustafa Kalem-zade Angorli Anadolli, koji je umro 3. džumadaluhra 1156/25. VII 1743. g.
  - Drugi kronogram (tri stiha na turskom) također od anonimnog autora, povodom smrti iste osobe.
  - Jedan stih na perzijskom ljubavne sadržine od poznatog perzijskog pjesnika Džamija (Abdurrahmān Ğāmi, umro 1492. g.).
  - Tri pojedinačna stiha (mufreda), dva na perzijskom, jedan na turskom jeziku.
- L. 361a. — *İlahi-yi Fethi efendi* — sufijska nabožna pjesma od šest stihova na turskom jeziku, od nekog Fethi efendije.
- *Mahūr-i derwiš Ali*, nabožna pjesma na turskom jeziku (šest stihova) od nekog derviša Alije.
  - Pjesma od šest stihova na turskom, bez naslova.
  - Nabožna pjesma pod naslovom *Nazm-i ĉelebi*, od pet stihova na turskom jeziku.
- L. 361b—373a. — Uzorci za sastavljanje raznih vrsta pisama i podnesaka. U jednom primjerku pisma pominje se banjalučki muftija Muhammed ef. (na l. 362b). Kraj nekih pisama je pisan u stihovima (list 364b).
- L. 364b. — Dva stiha Jahja-efendije iz Loznice.
- L. 365a. — Bilješka u kojoj se kaže da Ibrahim Munib, imam i hatib u Oborcima, prima svoju platu iz sredstava hrišćanske džizije kadiluka Akhisar, koju prikuplja Hasan-aga emin.
- L. 365b. — Obračun godišnje plate (Ibrahima Muniba) za godinu 1163/1750, za službu imama 10, vaiza 12 i muderisa 13 akči dnevno, što ukupno iznosi 35 akči. Za 354 dana u godini — 12390 akči. Ovdje je taj iznos preračunat u pare i groše, tako što, kako se ovdje kaže, prema carskom fermanu, jedna para iznosi 4 akče, a jedan groš 160 akči. Tako preračunato, njegova plata za godinu 1163/1750 iznosila je 77,5 groša. Uz to, za *hitabet* (hatibska službu) na dva bajrama 23 groša, što ukupno iznosi 101,5 groša godišnje.

- L. 366a. — Na ovoj stranici je izvršen jedan novi obračun godišnje plate tako što je za imamsku službu računato 10, za službu vaiza 12, a za službu muderisa 21 akča, što godišnje iznosi 15222 akče, samo nije navedeno na koju se godinu taj obračun odnosi. Smatramo da je povećanje plate za službu muderisa sa 13 na 21 akču rezultat unapređenja što ga je Ibrahim Munib tražio svojim arzom za koga su date i pismene preporuke. Prepisi preporuka nalaze se na listu 64b i 65a u rukopisu.
- L. 367a. — Dokument — priznanica donesen ovdje kao uzorak, kojom Ibrahim Munib potvrđuje da je primio svoju imamsku i hatibsku platu iz bosanske džizije od haznada Muhammed-age 1157/1744. g.
- L. 368b. — Tri stiha na arapskom koje je izrekao učenjak Džarul-lah u kojima osuđuje pohlepne kadije.
- Stih na arapskom u kome se ističe da svaka nevolja ima i svoj kraj, od nepoznata autora.
  - Dvije pjesme od po tri stiha na turskom jeziku od pjesnika Sadiki. Pjesme govore o ovom svijetu i njegovoj prolaznosti.
  - Jedna pjesma (na turskom, pet stihova) od nepoznata pjesnika a govori o sreći na ovom svijetu i njenoj ovisnosti od sudbine.
  - Dva mufreda (pojedinačna stiha) na turskom, od nepoznata autora.
  - Dva stiha na turskom od pjesnika Muniba, a govore o težini rastanka.
  - Jedan stih (mufred) pjesnika Muniba na turskom, ljubavne sadržine.
  - Jedan stih pjesnika Muhlisija, ljubavne sadržine.
  - Dva stiha na turskom od nepoznata pjesnika, a govore o pravoj sreći.
  - Tri stiha na arapskom jeziku od nepoznata pjesnika, a govore o praštanju među ljudima.
- L. 369—377b. — Uzorci za pisanje raznih vrsta službenih dopisa. Četiri uzorka dopisa potpisao je Ibrahim Munib.

Na osnovu ovog manuskripta upoznali smo još jednog učenog čovjeka, koji se na ovom prostoru rodio i djelovao kao vrstan pravnik. Uz to, on — Ibrahim Munib Akhisari — predstavio se također i kao pjesnik i stilista, koji se živo interesirao za književnost i uopće kulturna zbivanja u svojoj sredini, pa i šire. U svom autografu zabilježio je pjesničke tvorevine i drugih pjesnika na orijentalnim

jezicima, među njima i pjesme nekih naših pjesnika za koje do sada nismo znali. Stoga njegov Zbornik predstavlja vrlo vrijedan književni i kulturni spomenik koji zaslužuje i posebnu naučnu obradu.

I BRAHIM MUNIB AKHISARI I NJEGOV »PRAVNI ZBORNİK«

R e z i m e

U ovom radu govori se o učenom Bosancu iz 18. stoljeća Ibrahimu Munibu Akhisariju (Pruščaku) i njegovu rukopisnom djelu *Magmu'a fiqhiyya* (Pravni zbornik). I o autoru i o djelu do sada se znalo samo po imenu, na osnovu onoga što je o njemu i njegovu djelu kazao Gustav Flügel u svom katalogu rukopisa, a na osnovu toga i Hazim Šabanović u svome djelu Književnost Muslimana Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima.

U zbirci manuskripata Orijentalnog instituta u Sarajevu pronađen je autograf Pruščakova *Pravnog zbornika*. Sada smo u prilici da na osnovu onoga što je autor sam o sebi rekao, utvrdimo punu genealogiju i druge biografske podatke Ibrahima Muniba Akhisarija, učenog imama, hatiba i »dersi-i ama« Sulejmanijje džamije u rodnim mu Oborcima (kasabi na putu između Travnik i Donjeg Vakufa u Bosni), koji je kasnije postao kadija Akhisara (gdje je stalno boravio), te najzad i muftija Akhisara sa Livnom (Ihlewné). Iz podataka koje nam pruža ovo njegovo djelo, kao i na osnovu drugih podataka o njemu, bilo je moguće zaključiti da je živio u 18. stoljeću. Ne zna se zasada ni kada je rođen, ni kada je umro. Nema ni podataka o njegovom školovanju, niti kada je stupio u službu. Sigurno se zna da je 1744. g. bio na dužnosti imama i hatiba Sulejmanijje džamije u kasabi Obordžan (Oborci); da je 1755. g. postao naib (vršilac dužnosti) kadije Velijuddina u Akhisaru kada je počeo da sastavlja ovaj *Pravni zbornik*; da je 1761. g. dobio ovlaštenje (izun-namu) da može vršiti dužnost muftije Livna (Ihlewné) poslije smrti dotadanjeg livanjskog muftije Abdullaha; da je 1763. izdao prvu fetvu u svojstvu muftije Akhisara, što znači da je neposredno prije toga dobio naimenovanje. Uporedo sa ovim dužnostima on je vršio dužnost »ders-i am«, to jest bio je ovlašten da drži javna predavanja u Sulejmanijji u Oborcima. Svoj »Pravni zbornik« je završio 1765. dok je boravio u medresi Top-atan Mustafa beg (u Livnu). Na osnovu dva dokumenta iz »šikayet deftera« doznaje se da je i 1779. i 1780. bio na dužnosti imama i hatiba Sulejmanijje džamije u Oborcima.

Ovaj »Pravni zbornik« je njegov autograf, koji sadrži njegove vlastite decizije izložene u 178 tema. Uz to djelo sadrži citate i izvode iz mnogih pravnih djela, što govori o njegovoj učenosti i širokoj obaviještenosti.

U vezi sa konstatacijom da je ovo autograf muftije Ibrahima Muniba, napominjemo i ovo: vrlo često su sekretari muftija vršili redigovanje i sistematiziranje decizija koje je muftija u svoje djelo unosio onim redom kako su mu u praksi dolazile. Ovaj manuskript pretstavlja muftijin autograf, koji nije, koliko se za sada zna, doživio novu redakciju. Stoga je ovaj primjerak posebno vrijedan i zanimljiv za historijat nastanka djela ove vrste.

Pored pravne materije Ibrahim Munib je u ovaj »Zbornik« unosi i mnoge tekstove književne i kulturnohistorijske sadržine. Budući da su ti materijali značajni za kulturnu prošlost Bosne, a ima ih priličan broj pa ih treba obraditi u posebnojn radu, ovdje se (uz prikaz *Pravnog zbornika*) samo registruje izvjestan broj najzanimljivijih. Kroz ove književne materijale Ibrahim Munib nam se pretstavio i kao pjesnik i vrstan prozni stilista. Uz to zabilježio nam je književne tvorevine i drugih pjesnika Bosne koje do sada nismo uopće znali ni po imenu.

IBRAHIM MUNIB AKHISARI AND HIS WORK »THE COLLECTION
ON LAW«

S u m m a r y

This is the work about the educated Bosnian from the 18th century, Ibrahim Munib Akhisari (Pruščak), and his manuscript *Magmu'a fihiyya* (The collection of law). The author and the work were both formerly known only by name, on the basis of what had been told about them by Gustav Flügel in his catalogue of manuscripts and repeated by Hazim Šabanović in his work »The Muslims' literature in Bosnia and Hercegovina in Oriental languages«. In the collection of manuscripts in the Oriental institute in Sarajevo the autograph of Pručak's »The collection of law« is found now. So we can ascertain now the complete genealogy and biography of Ibrahim Munib Akhisari on the basis of his own statements. He was the educated imam, hatib and »ders-i am« in the mosque Suleymaniyya in Oborci (the town on the road from Travnik to Donji Vakuf in Bosnia, in which he was born), after that the qadi in Akhisar (in which he was living) and at the end the mufti of Akhisar and Livno (Ihlewne). The facts from this work and the other facts about him lead us to conclude that he lived in the 18th century. We can not tell precisely when he was born nor when he died. There are no facts about his education either nor can we say when he started to work. In the year 1744. he was on the duty of imam and hatib of the mosque Suleymaniyya in Obordžan (Oborci); in 1755. he became naib (the substitute) of the qadi Veliyuddin in Akhisar and in this year he started to write this »Collection of law«; in 1761. he had got the permission (izunnama) to become the mufti

of Livno (Ihlewne) after the death of the mufti Abdullah; in 1763. he issued the first fetva as the mufti of Akhisar (that means that he became the mufti just before that) Simultaneously with these duties he was the ders-i am i. e. he was permitted to give the public lectures in Suleymaniyya in Oborci. He finished his work »The collection of law« in 1765. when he was in the medresa (the school) Top-atan Mustafa bey in Livno. From the two documents from »shikayet defters« we can see that he was on the duty of imam and hatib of the mosque Suleymaniyye in Oborci in 1779. and 1780. too.

»The collection of law« presented here is his autograph and contains his own judicial decisions, exposed in 178 themes. Beside that, there are many citations and excerpts from the other judicial works which show his education and ample knowledge.

We must add a remark to the statement that this work is his autograph. Very often the mufti's secretary did the redaction and the systematization of the mufti's decisions and the latter wrote them in the book thereafter according to the order of their appearance. As far as we know, this manuscript is the mufti's autograph without the redaction. Therefore, it is very interesting and valuable for the study of this kind of work.

Ibrahim Munib included in his »Collection« many literary, cultural and historical texts, beside the judicial ones. These texts have the major significance for the cultural history of Bosnia but because of their numerousness they should be treated in another study. Only some of the most interesting are mentioned here. By these texts we can see that Ibrahim Munib was also a poet and an excellent stylist in prose. He also mentioned some literary works of the Bosnian poets that were completely unknown.